

DIFERENȚE DE GEN VERSUS RELAȚII FAMILIALE

PAVLENKO Lilia, dr., conf. univ.,

Catedra Psihopedagogie și Educație Preșcolară,

Universitatea de Stat din Tiraspol, Republica Moldova

DONIGHEVICI Violeta, masterandă UST, prof., gr. did. I, Republica Moldova

Rezumat. *Diversitatea la nivel cultural, social, etnic, personal etc. devine o provocare prioritară pentru specialiștii din domeniul psihopedagogiei referitor la educarea și manifestarea toleranței, respectului, aprecierii unicității fiecăruia, care vin să contribuie la prevenirea, soluționarea neînțelegerilor, conflictelor, evitarea prejudecăților, stereotipurilor interculturale. În acest context, relevantă rămâne abordarea teoretică a diferențelor de gen, vizavi de relațiile familiale, subiect analizat în lucrarea de față.*

Abstract. *Diversity at the cultural, social, ethnic, personal, etc. level becomes a priority challenge for specialists in the field of psychopedagogy regarding the education and manifestation of tolerance, respect, appreciation of the uniqueness of each, which come to help prevent, resolve misunderstandings, conflicts, avoid prejudice, intercultural stereotypes. In this context, the theoretical approach of gender differences in relation to family relations remains relevant, a topic analyzed in this paper.*

Cuvinte-cheie: *educație interculturală, diferențe de gen, relații familiale.*

Keywords: *intercultural education, gender differences, family relationships.*

Introducere

„Dacă natura s-a ocupat să creeze două versiuni ale unei persoane în așa fel încât niciuna dintre ele să nu existe fără cealaltă, atunci nu are rost să le comparăm la scara: cine este mai bun. Supraviețuirea omului pare să fi fost datorată și în ciuda acestei diferențe” - susține autoarea E.I. Nicolaeva.

Ce sunt diferențele de sex și de gen? Ce a cauzat existența în timp a acestor diferențe? Care este impactul lor asupra relațiilor dintre cei doi: el și ea? etc. Întrebări care astăzi, în contextul educației interculturale, sunt tot mai frecvente și mai actuale.

Abordarea de gen se datorează atât relativei „tinereți” (primele lucrări au apărut în urmă cu aproximativ douăzeci de ani), cât și complexității fenomenului în sine. Pentru toate acestea, prevederea de bază este distincția dintre conceptele de *sex* și *gen*. Specialiștii menționează că *sexul* este un termen care se referă la acele trăsături anatomice și biologice ale oamenilor (în principal în sistemul reproducător, hormonal), pe baza cărora oamenii sunt definiți ca bărbați sau femei. Termenul ar trebui folosit doar cu referire la caracteristicile și comportamentele care rezultă direct din diferențele biologice dintre bărbați și femei. *Genul* este un construct socio-cultural complex:

diferențe de roluri, comportament, caracteristici mentale și emoționale între bărbați și femei, create (construite) de societate [1, p. 29].

În cadrul acestei abordări, genul este înțeles ca un model organizat de relații sociale între femei și bărbați, care nu doar caracterizează comunicarea și interacțiunea interpersonală a acestora în familie, dar determină și relațiile lor sociale în principalele instituții ale societății. Genul este construit printr-un anumit sistem de socializare, diviziune a muncii și norme culturale, roluri și stereotipuri acceptate în societate care determină într-o anumită măsură calitățile psihologice (încurajarea unora și evaluarea negativă a altora), abilitățile, activitățile, profesiile oamenilor în funcție de sexul lor biologic. În același timp, rolurile și normele de gen nu au un conținut universal și diferă semnificativ în diferite societăți. În acest sens, a fi bărbat sau femeie nu înseamnă deloc deținerea unor calități naturale, ci îndeplinirea unui anumit rol [2].

Conținuturi socio-culturale ale termenului „gen”

În comportamentul lor, bărbații și femeile sunt ghidați de un sistem de simboluri semantice, incluzând norme sociale, roluri, precum și stereotipuri sociale privind calitățile și menirea de „masculin”/ „feminin”. Conținutul acestor simboluri permanent s-a modificat, împreună cu schimbările condițiilor istorice, sociale și economice.

După cum susțin unii autori, filozofii și psihologii au confundat inconștient diferențele de sex (masculin și feminin) și diferențele în modurile de existență ale sexelor în societate (masculin, feminin) [4, 7]. Un astfel de amestec a fost o consecință a priorităților masculine în cultura patriarhală a societății. Din antichitate până aproape de jumătatea secolului al XX-lea, conștiința comună și științifică a fost dominată de ideea că diferențele de comportament, psihologice și pozițiile sociale ale bărbaților și femeilor sunt determinate de natură, adică de sexul biologic. Astfel, sexul biologic a devenit un construct social în care diferențele în organizarea sexuală a corpului sunt dispuse într-o anumită ierarhie în care bărbații și femeile au statusuri sociale diferite, îndeplinesc roluri complementare și, în consecință, au calități diferite, care le asigură poziția de statut [3].

Bărbaților li s-a atribuit dreptul la activități „externe” - dezvoltarea lumii și dominarea în ea, ceea ce înseamnă rolul subiectului în istorie. Femeilor li s-a dat dreptul de a da naștere și de a crește copii, de a-și aranja viața în casă, unde erau subordonate autorității masculine și deveneau obiectul puterii masculine [5, 6, 7].

Studiile specialiștilor din varii domenii ale evoluției fenomenului în cauză de-a lungul anilor au arătat că până în prima jumătate a secolului trecut, diferențele fiziologice și caracteristicile psihologice au fost considerate ca o confirmare a doctrinei conform căreia o femeie este o creatură de un grad inferior bărbatului [8]. Baza acestei doctrine a fost pusă de marii gânditori ai Occidentului. Începând cu filosofii din cele mai vechi timpuri: Socrate, Platon, Aristotel, gânditorii

din Evul Mediu: Augustin Fericitul, Turtulian, Anselm de Canterbury, Pierre Abelard, Toma d'Aquino, mai apoi, iluminiștii J.J. Rousseau, I.Kant etc. au dezvoltat în lucrările lor idei despre imperfecțiunea naturală și iraționalitatea femeilor. Corpul feminin în tradiția filosofică patriarhală a fost definit ca un principiu natural spontan, distructiv, a cărui influență asupra culturii este o amenințare și trebuie neutralizată. În acest sens, pentru o lungă perioadă istorică a dominat o atitudine, care mai târziu a devenit cunoscută sub numele de *misoginie* (ura față de femei). Cu ajutorul ei, gândirea patriarhală a găsit o justificare pentru poziția subordonată a femeii în societate, a neutralizat și exclus femeile nu numai din sistemul gândirii filosofice raționale, ci și din sistemul vieții sociale, politice și culturale. După S. Jerebkin (2001), pe baza diferențelor anatomice au fost stabilite condiții complet diferite pentru existența bărbaților și femeilor în societate: dominația unui grup (bărbați) asupra altuia (femei).

Conceptul de inegalitate, bazată pe gen nu a apărut din senin, ci, după cum menționează autorii, a fost creat de specialiști marcanți, inclusiv psihologi [4, 7]. Spre exemplu, E. Fromm se axa pe convingerea că un bărbat, care prin natură nu este capabil să producă copii, nu este înzestrat cu funcția de a-i hrăni și educa, este mai departe de natură decât o femeie. Întrucât este mai puțin înrădăcinat în natură, el este forțat să-și dezvolte mintea și să construiască o lume de idei, principii, teorii, cu alte cuvinte, o lume a culturii [6]. Deci, „masculul prezintă cultură, femininul– natură”.

S. Freud, pe baza trăsăturilor anatomice, a introdus în știința academică ideea de inferioritate a unei femei (un bărbat castrat) cu toate consecințele care au urmat. O femeie este cu adevărat incapabilă de altceva decât de a avea copii, iar toate invențiile ei se bazează pe un sentiment de rușine, din „intenția de a ascunde defectul organelor genitale” [5].

Și ideile filosofice, și teologice și psihologice, afirmând principiul polarizării în înțelegerea și descrierea sexului, nu numai că au opus „masculinul” și „femininul”, ci și le-au construit într-o ierarhie. În această ierarhie, „femininul” ca fiind cel mai de jos, imperfect, irațional, este subordonat „masculului”: cel mai înalt, perfect, rațional. Înțelegând astfel, diferențierea sexuală (dată de natură) s-a transformat într-o ierarhie socială și a determinat viața bărbaților și femeilor de mii de ani. De milenii, categoria sexului a funcționat: 1) ca un criteriu de diviziune a muncii sociale; 2) ca un criteriu de excludere sau, respectiv, de includere în anumite funcții, roluri și domenii de activitate; 3) ca un criteriu de repartizare a tuturor tipurilor de oportunități și resurse (dominație, putere și bogăție) [8, pp. 427-465].

Cercetătorii J. Mope (1955) și R. Stoller (1968) au fost printre primii care au propus o separare a conceptelor de „sex” și „gen”. R. Stoller în lucrarea sa „Sex and Gender” (1968) scria că în știință puteau fi observate două tendințe: tendința de a distinge între sex (care își are sursa în natură) și tendința de a distinge între modul în care sexul există în societate (gen). „Gender-ul”, potrivit lui Stoller, este un termen cultural și psihologic care se referă la cantitatea de masculinitate

sau feminitate a unei persoane și „deși mulți oameni iau un amestec dintre ambele, bărbatul normal este dominat de masculinitate, iar femeia normală de feminitate” [5, p. 85].

Sociologul Anthony Giddens explică: „*genul* nu este o diviziune fizică între un bărbat și o femeie, ci trăsături formate social ale masculinității și feminității. Genul înseamnă, așadar, „așteptări sociale cu privire la comportamentul care este considerat adecvat pentru bărbați și femei” [2, p. 665].

Respectiv, genul este un sistem de semnificații culturale atribuite sexului, deci este artificial, construit social și trebuie înțeles ca o categorie complet independentă. Genul indică statutul social și caracteristicile socio-psihologice ale individului, pe care societatea le prescrie bărbaților și femeilor, pe baza diferențelor de sex. Între timp, trebuie remarcat faptul că genul nu poate fi literalmente redus la un set de trăsături psihologice de personalitate (masculin, respectiv feminin). Cheia aici este atribuirea unor trăsături psihologice indivizilor pentru a-și asigura statutul social și a le limita în sistemul relațiilor de gen. Relațiile de gen sunt relații de stratificare bazate pe inegalitate. Diferențele dintre bărbați și femei sunt construite ca o inegalitate de șanse pentru diferite grupuri (bărbați și femei) [8].

Perspectiva de gen – noi provocări pentru familia modernă

Subiectul pus în discuție în articolul de față scoate în evidență nu doar clarificarea termenului de gen, evoluția fenomenului de gen, ci și cele provocări aduse în cadrul relațiilor familiale.

Psihologii sociali consideră că există două motive principale pentru care persoanele încearcă să îndeplinească așteptările de gen: *presiunea normativă și informațională*.

Termenul de „presiune normativă” descrie mecanismul prin care o persoană este forțată să se adapteze la așteptările sociale sau de grup (normele sociale), astfel încât societatea să nu o respingă. Presiunea de reglementare este foarte importantă în angajamentul nostru față de rolurile de gen.

Pedeapsa pentru refuzul de a respecta rolurile de gen poate fi severă. Spre exemplu, conducătorul Iranului din 1979 până la mijlocul anilor 1980 a abrogat toate legile care acordau femeilor cel puțin unele drepturi și a condamnat la moarte un număr total de 20.000 de femei care nu au respectat regulile stricte care le guvernează îmbrăcămintea și comportamentul [8].

În contextul formării relațiilor familiale, perspectiva de gen include mai mulți factori, printre care și perioada (secolul) în care este privită această problemă. În acest sens, există diferențe semnificative între familia tradițională și familia modernă. Secolul în care trăim a adus schimbări de perspectivă majore în privința rolului femeii și a bărbatului, în mod special, în ceea ce privește puterea, egalitatea sau inegalitatea genurilor.

În familia tradițională se observa inegalitatea de putere: superioritatea bărbaților asupra femeilor. Femeia e subordonată ca soție și ca mamă. Stabilitatea și echilibrul familial se menține prin dominarea unui singur membru al familiei – bărbatul.

Familia modernă, mai ales cea de astăzi – postmodernă - este opusă familiei tradiționale, dar nu totalmente. În asemenea familie predomină egalitatea, schimbarea, comunicarea, cooperarea și libertatea de exprimare a personalității. Nu mai există un model unic, dominant. Autoritatea și puterea este flexibilă și se află într-un permanent proces de construcție și reconstrucție, în funcție de înțelegerile ce au loc între parteneri, de atitudinile și comportamentele acestora față de rolurile pe care le îndeplinesc în familie și de statusurile ocupate în afara ei. Femeile ies de sub tiparul „personalităților supuse”, iar bărbații pot să-și dezvolte latura afectivă, ieșind de sub masca rațională și dominatoare. Există egalitate, însă se păstrează diferențele specifice fiecărui sex. Familia modernă se bazează pe individualism ca valoare, respectiv conflictualitatea este mai frecventă.

Deci, se constată din perspectiva de gen niște tendințe actuale în familie, ceea ce duce cu sine noi provocări: schimbarea statutului social al femeii, prin implicarea ei în activități profesionale, cu accent pe carieră – lucru care contribuie la diminuarea numărului de copii; orientarea spre împlinirea emoțională în familie în defavoarea longevității familiei cu orice preț; creșterea toleranței față de modelele noi de viață familială ș.a. [1, p. 10].

Consecințele stereotipurilor de gen asupra relațiilor dintre parteneri

Există stereotipii de gen atât în privința capacităților intelectuale, cât și a trăsăturilor psihocomportamentale. Astfel se nasc rolurile de gen: atitudinile și comportamentele dominante pe care societatea le asociază cu fiecare gen, respectiv, cu drepturile și responsabilitățile femeilor și bărbaților. Rolurile de gen presupun un amestec de comportamente psihologice, atitudini, norme și valori, pe care societatea (depinde de etnie, religie și alți factori culturali) le desemnează ca fiind masculine sau feminine. Acestea se schimbă de la o epocă la alta (matriarhat, patriarhat, echitate și egalitate).

Egalitatea de gen este un drept prin care oricine este liber să își dezvolte propriile aptitudini și să își exprime opțiunile, fără a fi influențat de particularitățile sexului căruia îi aparține. Comportamentele, aspirațiile și nevoile diferite ale femeilor și bărbaților trebuie să beneficieze de apreciere și promovare egală. Cel mai frecvent, comportamentele stereotipice familiale se manifestă prin:

- presiuni reale asupra soțiilor/soților de a se comporta în moduri prescrise,
- deseori agresivitatea este transformată într-un ideal social pentru bărbați, iar feminitatea deseori redusă la pasivitate, servitute, compasiune,

- ignorarea de către parteneri a nevoilor personale de dezvoltare și impunerea unui stil de viață tradițional,
- impunerea de a accepta relații inegale, de subordonare, în cadrul cărora bărbații exercită rolul de lider și ocupă o poziție dominantă,
- perpetuarea dificultăților de afirmare a femeii în plan profesional/relațional, dezvoltarea unui complex de inferioritate al acesteia,
- afectarea comunicării autentice intrafamiliale etc. [1, p. 31].

Este importantă educarea încă de mici a oamenilor în spirit tolerant, fără a gândi stereotipic și să înțeleagă ideea că masculinul și femininul coexistă armonios la nivelul fiecărei persoane și rolurile definite ca fiind specifice prin stereotipuri, pot fi împărtășite de reprezentanți ai ambelor categorii de gen.

În crearea cuplului conjugal care presupune două persoane, de regulă, de sexe diferite, în procesul de intercunoaștere apar diverse obstacole, inclusiv, produse și de diferențele de gen, precum: prejudecățile, abordarea imatură a sexualității, lipsa de informație și falsa experiență, influențele modelelor educaționale, povești de dragoste și modele nerealiste în relații, tendința de a judeca propria dezvoltare sau ceea ce dezvoltă partenerul/a, mitul conform căruia „partenerul trebuie să își dea seama cum este”, dacă îl iubește suficient de mult, deprinderi greșite de comunicare etc.

Eliminarea/reducerea obstacolelor este facilitată în acest sens de: capacitatea de a stimula deschiderea partenerului (suport, atitudine necritică); acceptarea de sine și acceptarea celuilalt; autocunoașterea și încrederea în sine și cunoașterea caracteristicilor specifice fiecărui gen, pentru a-l înțelege mai bine pe partener, nu pentru a-l discrimina. Pentru adaptare și acomodare în relația nouă este necesară disponibilitatea de a relaționa cu celălalt, aprofundarea intercunoașterii partenerilor, sincronizarea și complementaritatea comunicării, maturizarea sentimentelor reciproce de afecțiune. Ca rezultat, partenerii acceptă, respectă și valorizează reciproc interesele, atitudinile, opiniile, obiceiurile, valorile, oferindu-și susținere unul celuilalt. Acomodarea solicită din partea partenerilor concesi și cooperare (nu competiție, cedare, evitare, chiar compromis), care pot dezvolta în etapele inițiale unele tensiuni și confruntări.

În opinia specialiștilor, nu se recomandă ca cei doi să vină cu impunerea propriilor modele de relații, ci din contra, se recomandă flexibilitatea, egalitatea, toleranța și atitudinea nondiscriminatorie.

În lucrarea sa ”Bărbații sunt de pe Marte, femeile sunt de pe Venus”, doctorul John Gray accentuează că cele două sexe gândesc diferit, simt, percep, reacționează, comunică, iubesc și apreciază în mod diferit. Pare că provin de pe planete diferite, vorbind limbi deosebite și având altă nevoie de hrană. Înțelegerea aprofundată a diferențelor ajută la eliminarea multora dintre frustrările

întâmpinate în relațiile cu sexul opus și în încercările de a-l înțelege. Neînțelegerile pot fi spulberate rapid sau prevenite. Speranțele nerealizate sunt corectate ușor. Când partenerul își amintește că diferă de celălalt, poate să coopereze, în loc să se opună și să încerce să elimine diferențele, pentru a evita divorțuri, certuri, neînțelegeri și suferințe.

Cei doi parteneri au să învețe să ofere unul altuia ceea de ce au nevoie pentru o relație de vis. Anume atunci când bărbații și femeile sunt în stare să se respecte și să-și accepte deosebirile, atunci dragostea are șanse să înflorească și relația să fie una sănătoasă și de durată.

În concluzie, abordarea diferențelor de gen, în linii mari, vizează respectarea drepturilor omului. Cu toate că reprezentanții ambelor sexe prezintă multe asemănări, tratarea diferențelor de gen trebuie să se axeze pe egalitate, pe schimbare pentru toți oamenii, pe relații echitabile în toate domeniile, inclusiv, familie.

Ideea prioritară evidențiată de specialiști se referă la faptul că perspectiva de gen nu este în beneficiu doar pentru unul dintre cei doi, ci o opțiune pentru a preveni inegalitățile existente.

Bibliografie

1. Copacinschi, M., Olaru, V., Turchină, T. Relații armonioase în familie. Suport informațional. Chișinău, 2017.
2. Гидденс, Э. Социология. М. 1999. 665 с.
3. Механизмы стереотипизации образов мужчин и женщин с точки зрения теории социальной идентичности. Disponibil: <https://go.mail.ru/redirect?type=sr&redirect>.
4. Самюэльс, Э. Юнг и постюнгианцы. Курс юнгианского психоанализа. Пер. с англ. М.: ЧеРо, 1997. 416 с.
5. Фрейд, З. Я и Оно. Психология бессознательного: Сб. Произведений. Сост., науч, ред., авт. Вступ. Ст. М.Г. Ярошевский. М.: Просвещение, 1990. 448 с.
6. Фромм. Э. Ситуация человека. Ключ к гуманистическому психоанализу. Проблема человека в западной философии. М., 1988.
7. Усманова, А. Гендерная проблематика в парадигме культурных исследований. В: Введение в гендерные исследования Ч. 1: Учебное пособие. Под ред. И.А. Жеребкиной. Харьков: ХЦГИ, 2001; Спбю: Алетейя, 2001, с. 427-465.
8. Понимание гендера в рамках женских исследований. <https://go.mail.ru/redirect?type=sr&redirect>.